

השולטת והסטרא-אחרא מתגרשת ומתרחקת וזאת היא הכוונה התכליתית כידוע... אך אם בני אדם חוטאים גורמים שהאורות יהיו בטלים... וישארו... בלא פעולה... לא נמצאו באורות אלא בחינת אור התורה והוא בטל בלא מעשה ואינו מגיע אל המקבלים ואז הס"א מתחזקת לשלוט למטה... ושליטתה מן הבטלה של האורות העליונים, לכן **הבטלה מביאה מביאה לידי שיעמום** כי בטלות האורות הוא ממש הנותנת מקום שליטה לס"א שהיא השעמום, ועל כן התורה צריך שתהיה על מנת לעשות שאז התיקון נמצא כראוי'...

...וזהו כעין מה שכתבו בספרים הקדושים בכמה מקומות, כי הס"א והקליפות יונקים את חיותם מניצוצות הקדושה שנפלו לרשותם, מן התורה והמצוות שאנו עושים עם פגמים גדולים. וענין זה אנו רואים בחוש ממש. כי הרי כתבנו בראש דברינו שגם לפני דורות הרבה היתה אפיקורסות בעולם בניגוד לתורה הקדושה, אבל לא השתמשו בתורה עצמה בעקמומיות שכלם לשם הכפירה. אבל בדורות האחרונים פתאום עמדו זיפנים גסים וחצופים עד מאד לבקר — כביכול — את המקרא וכל התורה כולה, ובשכלם המתעקם ממש על ידי מדותיהם ותאוותיהם הם יורדים אל חיצון-חיצוניותה של התורה על מנת להתפקר בה כרצון תאותם הנשחתה. איך נהיה הדבר הזה? מה להם ולתורה? הרי בלאו הכי הם אומרים שאין מאמינים בה? אלא שהרפיון בלמוד תורה למעשה בדורות האחרונים גרם שהס"א השיגה אחיזה באור התורה עצמה ובאופן זה זורעת כפירה והשחתה, ועל ידי ה'בטלה', כנ"ל בדברי הרמח"ל ז"ל, גרמנו שתזון הכפירה מהתורה עצמה. אוי לאותה בושה!...

... האחריות עבור תוצאות גלותן של ניצוצות הקדושה בתוך הקליפות מוטלת על לומדי התורה המתרשלים להביא את תורתם לידי מעשה, ומבטלים בזה את אורות הקדושה מהשפעתם האמיתית, כמו שכתב הרמח"ל, ועל ידי זה מוסרים את האורות ההם ביד הס"א המחללת את שם שמים על ידם, וגורמת 'שיעמום', דהיינו בלבול ותמהון הלב בעולם. נורא ואיום! והתיקון גם הוא בידינו, שתורתנו תהא לשם 'הכוונה התכליתית' (כמש"כ הרמח"ל), דהיינו ישמח ה' במעשיו, מעשיו דייקא, שימשכו אורות התורה ויתפשטו למטה, היינו לתוך תת-ההכרה שלנו, בחינת השבדה אל הלב, ואז באים אל תכליתם ומביאים לידי מעשה ממש, כמובא בגמרא שם (יומא פו.) 'יהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ויהא משאו ומתנו באמונה ודיבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו אשר אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו תורה... ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר', ובוזה עושה קידוש ה' גדול ומביא את הקדושה לידי שליטה והס"א מתגרשת ומתרחקת, ומתקיים בו 'שם שמים מתאהב על ידיך', ובוזה מתקיימת תכלית הבריאה'.

דף ט

הערות וצייונים, ראשי פרקים לעיון

'עד כמה... שלשה חדשים... חמשים יום...' — פירש הרא"ש מחלוקתם; מאיזה גיל צריך לבדוק אם יונק מאחרת אם לאו, ופחות מגילאים הללו אין צריך לבדוק, ואפילו נראה כאילו אינו רוצה לינק מאחרת — אקראי בעלמא הוא ולבסוף יונק. ואולם אם ידענו בו שאינו יונק מאחרת — הכל מודים שכופה ומניקתו. וכן אם רואים שהוא יונק — לדברי הכל אינו כופה.

'יונק תינוק והולך עד עשרים וארבעה חדש, מכאן ואילך כיונק שקץ...'. — הלכך אסור להאכילו איסור בידים. ואף אם ננקוט שאיסור דרבנן מותר להאכיל לקטן בידים, לא הותר אלא לצורך הקטן, וכיון שגדל והוא בן עשרים וארבעה חדש או בן ארבע וחמש שנים לרבי יהושע, אין צריך להנקה ובחנם אין מאכילים אותו איסור. (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"א צב. עוד בענין ספיית איסורין דרבנן לקטן — ע' במובא ביבמות קיד).

'וחלופא בדם, כדתניא דם שעל גבי ככר — גוררו ואוכלו. שבין השיניים — מוצצו ואינו חושש...'. — מצד הסברה נראה שלא דוקא 'בין השיניים', אף דם חבורה באחד מאבריו, מותר למוצצו כל עוד לא פרש מגופו (ולפי זה 'חלופא' דוקא, שבחלב כי האי גוונא אסור כשיונקו ממקורו ובדם מותר). וכן לענין בליעת דם המילה שמוצצין. 'וצריך עיון'. (הפלאה).

לכאורה נראה מסברה להתיר, שכשם שדם דגים מותר כשיש היכר שהוא של דגים, שיש בו קשקשים (כריתות כא), כך הדין בדם אדם, ועל כן מי שאצבעו [או אצבע של אחר] נוטפת דם, יכול למוצצו ואינו חושש. והתוס' בכריתות שדנו בדבר — זהו לפי קושית הגמרא, ע"ש, אך נראה שלפי המסקנא יש להתיר, שאינו שונה מדם דגים. וכן משמע בתוס' שם, שכתבו שדם אדם אין שייך בו התר קשקשים, ומשמע שאם היה שייך — היה מותר, ואם כן כל שעדיין לא נעתק מן הבשר הוי כקשקשים ועדיף. וכן משמע מדברי הרשב"א (המובא ברמ"א יו"ד סו סק"ד) והגר"א (שם), שכל שיש לו מוכית, גם דם האדם מותר.

ומה שאמרו שם 'כי תניא ההיא דפירש' היינו שפירש מגוף האדם, לכלי או לככר, שאז יש לאסור, אבל כשלא פירש מעל גבי בשרו מותר. וכן משמע מרש"י שם, שכל שעדיין הוא על בשרו, אין זה בכלל 'פירש' ומשמע שמוותר. ואם ננקוט כן, שבאופן הניכר, שאין חשש החלפה בדם בהמה ועוף — מותר, יש לעיין באדם הנוגש מדבר מאכל, ורושם דם שבשניו ניכר על המאכל — האם כיון שניכר שבאדם משניו, אין כאן חשש איחלופי בדם בהמה, או שמא כיון שמכל מקום פירש ממנו, לא חילקו חכמים בגזרתם והרי זה כדיון 'דם שעל גבי ככר'. ואפשר שלפירש"י בכריתות שנוקט שאין זה בגדר 'איסור' אלא 'מצות פרוש' גרידא, אין אומרים בזה 'לא פלוג רבנן' ומותר. ואולם לדעת התוס' הוא איסור כשאר איסורין דרבנן. וכן מוכח ברמב"ם וברש"י כאן (כמוש"כ בלקוטי הלכות שם).

עוד אפשר לצדד שברושם בלבד ללא ממשות לא אסרו כלל, וכשם שכתבו הפוסקים (הובא רמ"א יו"ד סו"ס"ו) שדם אדם ודם דגים, לפי שאינם אסורים מדינא, אין אסורים תערובתם — הרי שהקילו יותר בזה משאר איסורים דרבנן. אמנם, ברמב"ם משמע שגם בכגון זה אסור, שכך פירש (הל' מאכלות אסורות ו,ב) דין דם שעל גבי הככר: 'הרי שנסך בפת ומצא עליה דם, גורר את הדם ואחר כך אוכל, שהרי פירש' — מסתימת הדברים משמע שמדבר גם באופן הנוכר, שניכר שהדם בא על הככר ע"י נשיכתו.

אך נראה שהרמב"ם לפי שיטתו שמתיר דם דגים טהורים אף ללא הכר, (ע"ש בהלכה א ובמ"מ), ואעפ"כ אסרו חכמים דם האדם, הרי שהחמירו בדם האדם יותר מדם הדגים, [והרי דינו כדיון דם דגים טמאים], אלא שכשאסרו חכמים לא אסרו דם שבשניו, אבל בכל שאר אופנים — אסור, אפילו כשניכר שהוא דם אדם, [וכדין דם דגים טמאים שאסור אפילו כשיש שם קשקשים]. אבל לדיון שדם דגים מותר רק כשיש בו הכר קשקשים, יש להשוות דין דם אדם לדם דגים, להתיר במקום היכר, וכנ"ל.

אך יש להעיר שגם רש"י והר"ן כאן כתבו כדברי הרמב"ם, שנסך פת ומצא עליה דם. ובוה מובן מה שכתבו שהתירו דם שבשניו לפי שאין מי שרואהו, ולא כתבו משום שאין שייך שם חשש 'איחלופי' — מדוקדק כנ"ל, שדם האדם אסור אפילו במקום היכר, ולא התירו אלא כשהוא בפיו. ודלא כדמשמע בתוס' וברשב"א והגר"א הנ"ל. ולפי האמור יתכן שלהרמב"ם והר"ן אסור למצוץ דם שבאצבע, מאידך אפשר שאין זה בכלל 'פירש' ומותר, כפי שצדד הפלאה. וע' בספר דרכי תשובה (סו ס"ק"ז) שהביא דעות האחרונים בדבר, ויש שתלו זאת במחלוקת רש"י ותוס'. [והסיק מהכנסת-הגדולה שלמצוץ ולפלוט ודאי מותר].

(ע"ב) 'אפילו ביעתא בכותחא לא לישרי איניש במקום רביה' — יש להוכיח מכמה מקומות, שחומרת העונש למורה הלכה בפני רבו, איננה משום כבוד הרב גרידא, כי אז היה לו לרב למחול כדי שתלמידו לא ייענש על ידו, ומצינו בכמה מעשים בגמרא שהתלמיד נענש. ומוכת מזה שאין העונש תלוי במחילתו. [ומה שכתבו התוס' כאן שמועלת מחילה, היינו מחילה שלפני מעשה, שנתן לו רשות הוראה, אבל לאחר שהורה, אין מחילת הרב מצילתו]. אלא טעם הדבר הוא, שבכך נפגעת מעלת הזקנים בעם. ולכך הקפידה התורה שעל פיהם בלבד ישק כל דבר. (מאמר לה, תשל"ב)

'לא תאכל עמו דברים הרעים לחלב' — הרמב"ם (אישות כא, יא) כתב שאם היא מתאוה למאכל רע 'מפני חולי תאוה שיש לה בבטנה — אין הבעל יכול לעכב שמא ימות הולד, מפני שצער גופה קודם'. וכבר דנו על מקורו מן הגמרא, ועל סברתו, כיצד מפני צער אין חשים לסכנת הולד. ישנן השלכות לנידון זה, בענין איסור נישואין של מינקת, במקום שעלולה לחלות אם לא יתירוה להנשא. וכן כל כיוצא בזה. — ע' בר"ן כאן ובהגהות הב"ח על הר"ן; שולחן ערוך אה"ע פ, יד ובבית שמואל וחלקת מחוקק שם; אחיעזר ח"ג טז.

'דרכא על רמא דחמרא — הווי לה בני גירדני, דאכלה חרדלא... דאכלה תחלי... דאכלה כוסברתא'... —

'ועל הרוב, דברים אלו אמורים בדורות הראשונים, שהיה כוחן חזק, ועושים פועל הניכר ונרגש אחר כך, הן ברית הן במראה... ובדורות הראשונים היו החושים חזקים מאד, ומרגישים יותר'. 'זבזה מובן הטעם של מנהג עירנו בגדד יע"א, שכל אשה שהוכר עוברה הראשון, עושים לה בית אביה כזבזא (= כוסברה) שחוקקה עם סוכר'... (בן יהודע)

כללים ושיטות

בשר אדם — איסור אכילתו
'הוא טמא, ואין חלב מהלכי שתיים טמא אלא טהור... הוא טמא ואין דם מהלכי שתיים טמא אלא טהור'.

בתורת-כהנים נדרש מיעוט כזה לענין בשר אדם, שאינו כבשר מן החי האסור בלא-תעשה. ונחלקו הראשונים האם ממועט רק מ'לאו', או אין בו איסור כלל מן התורה; שיטת הרמב"ם (מאכלות אסורות ב, ג) שבשר אדם אסור באכילה באיסור 'עשה', 'שהרי מנה הכתוב שבעת מיני חיה ואמר בהן: זאת החיה אשר תאכלו הא כל שהוא חוץ מהן — לא תאכלו, ולא הבא מכלל עשה — עשה'. וכן פסק הסמ"ג (לאוין קכו קלב). וכך היא שיטת הר"ן בסוגיתנו. וכן נקט לעיקר הרב המגיד, וכן נקט הרמ"א להלכה (יו"ד עט, א).

מאידך, הרמב"ן (כאן ובפירוש התורה — ויקרא יא, ג) ועוד ראשונים סבורים שאם היה בבשר אדם איסור, כי אז היה גם דמו וכל היוצא ממנו אסור, כדין 'היוצא מן הטמא — טמא'. ועוד, כיון שדם הוא בכלל הבשר והרי הוא הותר לגמרי, כמו שאמרו כאן בגמרא, בהכרח שאין איסור גם בבשר. (וכבר דנו ראשונים ואחרונים בקושיות הרמב"ן ובישובם — ע' בר"ן בארוכה; מ"מ ולח"מ על הרמב"ם שם; חידושים המיוחסים להגר"ח, ועוד). וכן היא שיטת הרשב"א בתשובה (ח"א ססד. והובא בבהגר"א יו"ד עט) והראב"ד (מאכ"א ג, ד) ועוד. אלא שהרשב"א הוסיף שמסתבר שמצות 'פרוש' מדרבנן — יש בו, (וכ"כ הרא"ש, אם כי מטעם אחר, מפני מראית העין, כדס). ומדברי הרמב"ן משמע שאף איסור דרבנן אין בו. וכן כתב הפרי-חדש (ביו"ד עט, א) בדעתו,

וכן נקט להלכה. ואולם באבני נזר (אה"ע שלב) משמע שלדעת הרמב"ן אסור מדרבנן (וצ"ב). [וכל זה בבשר שפרש מהאדם החי, אבל המת אסור בהנאה מהתורה, שלמדנו מעגלה ערופה (סנהדרין מז:)].

(הר"ן פירש לאור שיטת הרמב"ם, שלכך הוצרכנו למיעוט מיוחד להתיר דם אדם, והלא כבר נתמעט דם מהלכי שתיים מאיסור דם' מדכתיב 'לעוף ולבהמה' (כריתות כב) — משום שבשר האדם אסור מהתורה, והוא אמינא שייאסר דם באיסור 'עשה' כדין דבר היוצא מן הטמא, [וכעין שרצים שנתמעט מאיסור דם' אבל יש בו משום איסור 'שרץ']].

והנה רש"י מפרש דם שוה בכל' — שאיסורו נהוג בטמאים ובטהורים. אבל בפירוש רבנו גרשום בכריתות (וכ"ה בשיטה מקובצת כאן בשם רבנו אליקים, והוא 'פירוש רבנו גרשום' שלפנינו) כתב: שהדם נמצא בזכרים ובנקבות, משא"כ החלב אינו אלא בנקבות. ויש לשאול מה חומרה היא זו בכך שהדם נמצא בכל והחלב אינו נמצא בכל, שלכן אין ללמוד התר דם מהתר חלב. ואינו דומה לכל מקום שמשתמשים בחומרה זו — כי אמנם כשיש שני איסורים קיימים ואחד כוללני יותר מתברר, אין ללמוד זה מזה, אבל כשאתה דן על עצם האיסור אם הוא קיים, הלא כיון שמצאנו התר בחלב מדוע נחלק דם מחלב בגלל שהוא מצוי יותר במציאות ממנו? אמנם לפי האמור, שהנידון כאן הוא משום איסור בשר אדם, לכן אפשר לחלק, שהחלב כיון שאינו קיים בכל, לכן חידשה תורה שאין דינו כבשר, אבל דם שהוא 'נפש כל בשר' אפשר שדינו כדין הבשר עצמו, ולכן צריך התר נוסף על דם).

שיטה שלישית, שלא הובאה בפוסקים, של הרא"ה (מובא כאן בשטמ"ק) שבשר אדם אסור בלא תעשה'. לשיטתו הגרסא הנכונה בתורת כהנים: דם' ולא 'בשר', וכבריייתא המובאת בגמרא.

וכבר יצא הרשב"ש (בתשובה תקיח) לדחות מנהג שנהגו נשים, לבלוע את ערלת התינוק שנימול, כסגולה לבנים זכרים. וכן הביאו המחזיקים-ברכה להחיד"א, ושאר פוסקי ספרד.

בהקשר למחלוקת זו, הסתפק בשו"ת 'אבני נזר' (אה"ע שלב) האם מותר להשתמש בשער אדם לצורך פרשיות התפלין שבתוך הבתים; שהרי אין כשר לתפלין אלא 'מן המותר בפיד', ומפני כן שער של חיה טמאה פסול. הלכך, לשיטת הרמב"ם, אף שערוות אדם בכלל. (והוכיח שהשער נידון כעור האדם, ולא כדבר היוצא ממנו, ע"ש). אמנם כתב שאפילו להרמב"ן יש לפקפק ולאסור, כיון שסוף אדם למיתה, ולאחר מיתה הכל אסור בהנאה, גם השער, ושוב אין אני קורא בו 'מן המותר בפיד'.

(מש"כ בפשיטות ששער המת נאסר — אינו פשוט כלל. ע' רמב"ם (אבל יד, כא) שמותר. והרשב"א (תשובה ססה) אסר. עוד יל"ע לדעת הסוברים שמת גוי מותר בהנאה, א"כ אפשר שמין האדם חשיב 'מותר בפיד' להרמב"ן, אף שסופו למות. ואפשר עוד שישראל גוי יחשבו כשני מינים, ואכן ישנתנה הדין בין שער יהודי לשער הגוי לענין תפלין, לסברת האבני נזר).

יש מי שכתב (בן איש חי — שנה שניה, אמור) שצריך להזהר שלא לקלוף או לחתוך עור האדם בשינים, פן ישאר קצת בין שיניו או בפיו. וכתב על כך בכף החיים' (זו"ד עט, יא) ש'חומרא יתרה היא. ומכל מקום נכון לזהר, וגם יש לחוש שיתרגל בכך ויחתוך גם בשבת, ולא אדעתי'.

גזרה משום 'מראית העין'

'צינור שעלו בו קשקשין, ממעכן ברגלו בצנעא בשבת, ואינו חושש. מאי טעמא? מתקן כלאחר יד הוא, ובמקום פסידא לא גזרו בה רבנן'.

הקשו הראשונים, הלוא אמרו (שבת סד:): 'כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין, אפילו בחדרי חדרים אסור' — תרצו כאן בתוספות, אין אסור בחדרי חדרים אלא בגזרה שיבואו לחשדו באיסור תורה, אבל במקום חשד של איסור דרבנן, מותר בצנעא. וכן כתבו כמה ראשונים.

אמנם אין דבריהם פסוקים ומוסכמים על הכל. עיין בר"ן (פ"ק דביצה) שתרץ תירוץ אחר על קושייתם, ולשיטתו נראה שאין לחלק בכך. וכן הקשו (במגן אברהם שא, נו) על דברי התוס' מהסוגיא במסכת שבת (סד).

אף על פי כן, כתב במשנה ברורה (שא, קסה. ושם בבאור הלכה) לסמוך על דבריהם להלכה, שיש לצרף

שיטות הראשונים שלא פסקו כלל כרב שכל מקום שאסרו משום מראית העין אסור אף בחדרי חדרים. ולכן, במקום חשד של איסור דרבנן יש להקל.

אמנם יש סוברים שאף התוספות לא אמרו אלא במקום הפסד, כנידון שלפנינו, אבל ללא הפסד אף הם מודים שיש להחמיר אפילו בצנעה. וזוהי מתיישבת קושית המגן-אברהם מן הסוגיא בשבת. (הפלאה כאן; אגרות משה או"ח ח"ג נ). ויש מהאחרונים שפסקו להלכה דלא כחילוק התוס'. (ע' שו"ת מהר"י אסאד או"ח נ). וע"ע: העמק שאלה — בהשמות לשאלתא מב, י; מאור ישראל — שבת כה; אגרות משה או"ח ח"ב סוסי"ז מ).

מאידך גיסא, הרמ"א (יו"ד פז, ג) התיר לשתות חלב שקדים עם עוף, גם ללא הכר, כיון שאיסור עוף בחלב — מדרבנן. וכבר הרבה להקשות על דבריו הש"ך שם, שהתוס' לא אמרו אלא שלא החמירו בחדרי חדרים, אבל בפרהסיא אסרו משום מראית העין גם במקום חשד לאיסור דרבנן, וכדמשמע בהרבה מקומות בתלמוד. ויש מי שכתב (נחלת צבי שם) שאף הרמ"א לא דיבר בסעודות גדולות אלא לאדם בביתו, שזה נידון בצנעה, שהרי בני הבית יודעים שאינו אלא חלב שקדים. ואם כן, דברי הרמ"א מקורם דוקא משיטת התוס'.

אמנם, מסתימת דבריו לא משמע לחלק בין צנעה לפרהסיא. ויש שכתבו לחלק שדוקא באיסורי שבת החמורים החמירו גם באיסור 'שבות' שמדרבנן, ואסרו משום מראית העין, אבל בשאר איסורי דרבנן, לא גזרו משום 'מראית העין' לשיטת הרמ"א (ערוך השלחן או"ח רמג, י וע"ש טו. אגרות משה או"ח ח"ג נ. ויש להעיר מדין הדלקת נר חנוכה בחצר בעלת שני פתחים. ויש לדחות ששם מתחילת תקנת מקום ההדלקה היה כן, ואינה גורה חדשה).

כאמור, עצם הכלל 'כל מקום שאסרו חכמים משום מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור' — שנוי במחלוקת הראשונים; רב נסים גאון (הובא בראשונים בשבת סה ובתוס' ע"ז יב), הר"ה וספר התרומה, פוסקים שאין הלכה כרב, וכן נטה הריטב"א בשבת. (וכן הוא ב'חדושי הר"ן'). ואילו ר"י מבעלי התוס' פוסק כרב. וכן דעת הר"ף הרא"ש והרמב"ם והסמ"ג הרי"ד הרמב"ן והר"ן. וכן פסק בשלחן ערוך (שא, מה). וכל זה בדבר שנעשה באופן שניתן לראותו, אבל בכגון דבר שמוסתר בגוף האדם או בבגדיו, אין זה שייך לכלל האמור, ויש מקומות שלא גזרו. (עפ"י תוס' שבת סב. וע"ע: שער המלך הלכות יום טוב, דף כט ע"ד; חדושי רעק"א — או"ח י, ה; קובץ שעורים להלן אות רה).

לסיכום: ישנן גזרות שהן משום 'מראית העין', גם לגבי איסורי דרבנן. היינו, שהחשד העלול להגרם הוא על דבר איסור של דבריהם. ויש שכתבו שלשיטת הרמ"א אין איסור אפילו בפרהסיא אלא באיסורי שבת החמורים, אבל בשאר איסורי דרבנן — לא גזרו גזרות משום מראית העין. והש"ך ועוד הרבה פוסקים, חולקים על דבריו. ואף בדעת הרמ"א אין הדבר מוסכם.

אמנם, שיטת כמה ראשונים, שבאיסור דרבנן לא אסרו בחדרי חדרים בגזרת 'מראית העין'. (ולדברי ה'נחלת צבי' — כל שבביתו, גם בנוכחות בני הבית, נחשב ל'חדרי חדרים' לענין זה). ואם כי אין דבר זה מוסכם, אפשר לסמוך על דבריהם להלכה (כדעת המשנה ברורה), ויש ראשונים שנקטו כן בכל גזרה משום 'מראית העין', אף במקום חשד לאיסור תורה.

'ככתבם וכלשונם'

'צינור שעלו בו קשקשין — ממעכן ברגלו בצנעה בשבת ואינו חושש...' —

הנה מכתב מאת הגרש"ז אויערבך זצ"ל, בענין פתיחת צינור של כיוור וכד' שנחתם בשבת (מובא בשו"ת משנה הלכות ח"ו פג; בנין שבת — בונה, עמ' טז, עע"ש):

כמו שמותר לדחוף את הלכלוך על ידי הורדת מים אשר הרבה פעמים לא היה יורד אם לא היו מורידים את המים הזורמים בשפע ובכח לדחוף את אשר בתוכו, היה נחשב הכיור ממש כסתם יותר מצינור שעלו בו קשקשין, ולכן כמו שמותר לדחוף ולהוריד על ידי מים כך מותר גם על ידי פאמפע, הואיל ומראש בנוי באופן כזה שתמיד צריכין לדחוף ולהוריד הקליפין ולכלוך שבתוכו, פעם במים ופעמים בדבר אחר. וכמו שמותר לנקות חלון שעשוי להאיר שנתלכלך ואינו מאיר, ולא חשיב בהדחתו כבונה או עושה חלון בשבת, כך מותר גם לדחוף את הסתימה של בית הכסא, וגם פשוט דה"ה שמותר להוציא סתימה אפילו מצואר של בקבוק גדול שמחובר לקרקע. והטעם משום שבקבוק סתום לא פקע שם בקבוק. משא"כ בצינור שעלו בו קשקשין צריכים ע"כ לדחות ולפרש דמיירי דוקא באופן כזה שבגלל הקשקשין פקע מיניה שם צינור, משא"כ בנידון דידן במושב בית הכסא שמותר לנקותו אם נתלכלך במים, ולעשותו בכך ראוי לשיבה, כך גם מותר להוריד בכח הסתימה שבתוכו.

'מינקת שמת בעלה בתוך עשרים וארבעה חדש הרי זו לא תתארס ולא תינשא...' —
 'בדבר האלמנה שבעלה מת במלחמה, אשר יש לה כבר י"ג חדשים אחר מיתת בעלה, והילדה שנולדה לה אחר מיתת בעלה כבר גמלתה בזמן שנוהגות הנשים בזמן הזה, ולא מצד מחשבת לינשא, ואין חסר לה להתינוקת כלום מחמת שהמלכות שולחת לה בעדה כסף ככל הצורך לה בעדה מחמת שאביה מת במלחמה, ונזדמן לה עתה אחד מידידי בעלה שרוצה לישאנה ולהשגיח על בניה, שזהו טובה גדולה להבנים, ועד שתינשא לו יעברו עוד שנים או שלשה חדשים שכבר יהיו יותר מט"ו חדשים ממיתת בעלה, ואי אפשר לפניו לחכות יותר זמן, וגם הרבה אינשי יש ממשפחתו שאם ירצה לחכות יותר יעכבוהו מלישאנה, שלפניה הוא הפסד גדול, שלא מצוי מי שירצה ליקח אלמנה עם ילדים — שלכן פשוט שמותרת לינשא לו, ואם אפשר טוב לחכות עד אחר י"ח חדש מלידת בתה, אבל כשלא אפשר יש להתירה תיכף אף כשעדיין ליכא ט"ו חדש'. (אגרות משה אה"ע ח"ד מט)

דף סא

'היא אומרת להניק והוא אומר שלא להניק — שומעין לה, צערא דידה הוא' — רש"י מפרש שמצטערת מהחלב שבדדיה. ויש שנראה מדבריהם שהכוונה לצער נפשי שיש לה לפרוש מִבְּנָה. (ערמב"ם ור"ן).

ור"י בן מגאש מפרש: צער ההנקה הוא עליה, וכשהיא רוצה בצער עצמה מה אכפת לו לבעל, הלכך שומעים לה. (ולפירוש זה אף במקום שאינה מצטערת במניעת ההנקה שומעים לה).

'כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה חוץ... והרחצת פניו ידיו ורגליו' — אף על פי שאינה אלא שופכת המים בלבד, שאילו הרחצה ממש פשוט שאסור, שבלא רחיצה גם כן אסור ליגע אפילו באצבע קטנה. (ר"ן ועוד).

ונראה שאין הדבר מוסכם על דעת הכל, כי בהגהות אשר"י הביא מהר" שמואל שאעפ"י שאין משתמשים באשה, דרך שפחות מותר לרחוף, כמו שאמרה אביגיל לרחוף רגלי עבדי אדוני, וכגון במרחץ שרבים מצויים שם, מותר להשתמש באשה כגון נכרית או שפחות הרחצות אותנו במרחץ. ומדסתם להתירא משמע לכאורה אפילו רחיצה ממש. ולדבריו יש לפרש 'מרחצת' כפשוטו, שבאשתו נדה אסור הדבר משום שזו דרך קירוב אבל בלא"ה לא היה איסור משום הנגיעה, כי דרך שפחות היא. (צ"ע).